

Дарія ГУСАК,
orcid.org/0000-0001-5229-6999
кандидат історичних наук,
старший викладач кафедри всесвітньої історії
Волинського національного університету імені Лесі Українки
(Луцьк, Україна) daragusak4@gmail.com

ІСТОРИОПИСАННЯ В ДОБУ АНТИЧНОСТІ

У статті розглянуто історіописання як культурно-інтелектуальний феномен античної епохи, визначено його основні риси, завдання та етапи розвитку. Основна увага приділяється аналізу античної історіографії як джерела вивчення суспільно-політичних та культурних процесів того часу. Автори досліджують проблематику об'єктивності античних істориків, їх методологічні підходи до відбору й інтерпретації фактів, а також вплив міфології, риторики та філософії на формування історичного нарративу.

Метою роботи є узагальнення ключових особливостей античного історіописання та висвітлення його ролі у формуванні сучасної історичної науки. У статті проаналізовано праці таких видатних представників античної історіографії, як Геродот, Фукидід, Полібій, Тит Лівій та Плутарх. Узагальнено методи роботи античних істориків, зокрема їх підходи до критичного аналізу джерел, використання риторичних прийомів та пошуку причинно-наслідкових зв'язків.

У статті прослідковано вплив античної історичної думки на розвиток середньовічної, ренесансної та сучасної історичної науки. У добу Середньовіччя античні праці стали основою для хронік і літописів, які, хоча й були переважно релігійно орієнтованими, часто використовували методи та підходи, започатковані грецькими та римськими істориками. У добу Відродження відбулося повернення до традицій античної спадщини, історіографія отримала новий поштовх до розвитку. Твори Геродота, Фукидіда, Полібія та інших античних авторів стали взірцями для ренесансних мислителів.

Результати дослідження дозволяють зробити висновок, що антична історіографія не лише заклала основи сучасної історичної науки, а й мала значний вплив на формування культурної ідентичності цивілізації, які її наслідували. Особливості історіописання античності, такі як поєднання фактів із риторичним мистецтвом, залишаються актуальними для сучасних історіографічних дискусій.

Ключові слова: античність, історіописання, історіографія, Геродот, Фукидід, Полібій, риторика.

Dariia HUSAK,
orcid.org/0000-0001-5229-6999
Candidate of Historical Sciences,
Senior Lecturer at the Department of World History
Lesya Ukrainka Volyn National University
(Lutsk, Ukraine) daragusak4@gmail.com

HISTORIC WRITING IN THE AGE OF ANTIQUITY

The article examines historiography as a cultural and intellectual phenomenon of the ancient era, defines its main features, tasks and stages of development. The main attention is paid to the analysis of ancient historiography as a source of studying socio-political and cultural processes of that time. The authors investigate the problems of the objectivity of ancient historians, their methodological approaches to the selection and interpretation of facts, as well as the influence of mythology, rhetoric and philosophy on the formation of a historical narrative.

The purpose of the work is to generalize the key features of ancient historiography and highlight its role in the formation of modern historical science. The article analyzes the works of such outstanding representatives of ancient historiography as Herodotus, Thucydides, Polybius, Titus Livius and Plutarch. The work methods of ancient historians are summarized, in particular, their approaches to the critical analysis of sources, the use of rhetorical techniques, and the search for cause-and-effect relationships.

The article traces the influence of ancient historical thought on the development of medieval, Renaissance and modern historical science. During the Middle Ages, ancient works became the basis for chronicles and annals, which, although mostly religiously oriented, often used methods and approaches pioneered by Greek and Roman historians. During the Renaissance, there was a return to the traditions of the ancient heritage, historiography received a new push for development. The works of Herodotus, Thucydides, Polybius and other ancient authors became models for Renaissance thinkers.

The results of the research allow us to conclude that ancient historiography not only laid the foundations of modern historical science, but also had a significant impact on the formation of the cultural identity of the civilizations that

followed it. Features of the historiography of antiquity, such as the combination of facts with rhetorical art, remain relevant for modern historiographical discussions.

Key words: *antiquity, historiography, Herodotus, Thucydides, Polybius, rhetoric.*

Постановка проблеми. Історіописання античної доби є фундаментом для розуміння історичного мислення, яке формувалося в умовах давньогрецької та римської цивілізацій. Проблематика дослідження включає аналіз методів, які застосовували античні історики, їх світоглядних орієнтирів та впливу на подальший розвиток історичної науки. Актуальність теми зумовлена необхідністю критичного осмислення спадщини античної історіографії, зокрема у контексті сучасних історичних досліджень і методологічних підходів.

Аналіз досліджень. Питання античної історіографії тривалий час перебувало у центрі уваги як західної, так і української історичної науки. Дослідження праць Геродота та Фукідіда, зокрема їхніх методів та стилістики, було проведено такими вченими, як Моммзен (1861), Арнальдо Момільяно (1958), Джон Гулд (1989) та ін. Сучасні українські дослідники, зокрема Зашкільняк (1999) та Темірова (2019), звертають увагу на питання історії історичної думки в добу античності. Однак недостатньо розробленими залишаються питання впливу міфології, риторики та філософії на історичний наратив античності.

Мета статті. Метою статті є узагальнення ключових особливостей історіописання в античну добу, зокрема аналіз методологічних підходів античних істориків, їх впливу на формування історичної науки та сучасного історичного мислення.

Виклад основного матеріалу. Історіописання в добу античності є унікальним явищем, яке заклало основи історичної науки та вплинуло на подальший розвиток історичного мислення. Антична історіографія формувалася в умовах давньогрецької та римської цивілізацій, поєднуючи елементи міфології, риторики та філософії. Її представники зосереджували свою увагу на описі подій, їх поясненні та аналізі причинно-наслідкових зв'язків. Водночас історики античної доби прагнули не лише зафіксувати факти, а й сформулювати певне бачення історії, що мало освітню та виховну мету (Зашкільняк, 1999: 18-20).

Першим видатним представником античної історіографії був Геродот, якого називають «батьком історії». У своєму творі «Історія» він описав події греко-перських війн, доповнюючи їх географічними, етнографічними та міфологічними відомостями. Геродот прагнув створити цілісну картину світу, пояснюючи події через призму культурних та релігійних особливостей народів,

про які він писав. Хоча його методика часто критикується за суб'єктивність і використання міфів, його праця стала першим значним кроком до створення історичної науки.

Фуکیدід, інший видатний історик античності, відійшов від міфологічного підходу Геродота і зробив акцент на раціональності та об'єктивності. У своїй праці «Історія Пелопоннеської війни» він зосередився на аналізі причин і наслідків війни між Афінами та Спартою. Фуکیدід висунув ідею про те, що історія має бути заснована на фактах, а не на вигадках чи традиціях. Його підхід до критичного аналізу джерел та прагнення до об'єктивності стали основою для майбутньої історичної науки (Темірова, 2019: 17-18).

Римська історіографія, яка продовжила традиції грецької, внесла свої доповнення до історіописання. Серед римських істориків виділяються Тіт Лівій, Полібій і Плутарх. Тіт Лівій у своїй праці «Історія Риму від заснування міста» прагнув показати велич Римської імперії, висвітлюючи події через патріотичну призму. Його стиль відзначався красномовністю та емоційністю, що робило його твори популярними серед сучасників. Полібій, у свою чергу, запровадив науковий підхід до історії, аналізуючи політичні та військові події з точки зору їх системності. Він розробив теорію циклічного розвитку держав, яка мала значний вплив на історичну думку. Плутарх, відомий своїми «Порівняльними життєписами», зосереджував увагу на моральних аспектах історії, порівнюючи життя видатних греків і римлян.

Однією з ключових особливостей античної історіографії було активне використання риторики. Історію вважали не лише наукою, а й мистецтвом, тому історики прагнули зробити свої твори яскравими й впливовими для аудиторії. Риторичні прийоми, такі як драматизація подій чи яскраві описи, відігравали важливу роль у формуванні історичних наративів. Водночас міфологія залишалася вагомим джерелом для історіописання, що дозволяло авторам поєднувати факти з художніми елементами, роблячи історію ближчою до широкого загалу (Momigliano, 1990: 29-52).

Особливе місце в античному історіописанні займали причинно-наслідкові зв'язки. Фуکیدід одним із перших застосував цю методику, пояснюючи події через логічну послідовність. Такий підхід дозволив зробити історію не лише описовою, а й аналітичною наукою. Разом із тим античні

історики приділяли увагу моральним урокам, які можна було винести з минулого. Вони вважали, що історія має навчати і слугувати прикладом для майбутніх поколінь.

Загалом, історіописання в добу античності стало важливою віхою у розвитку історичної науки. Воно поєднало опис подій із філософськими роздумами, риторичними прийомами та міфологічними сюжетами, створивши унікальний стиль історичного мислення. Праці Геродота, Фукидіда, Полібія, Тіта Лівія та інших істориків заклали основи для подальшого розвитку історіографії, а їхні методи та ідеї залишаються актуальними й сьогодні. Антична історіографія не лише зберегла пам'ять про події минулого, а й вплинула на формування культурної ідентичності цивілізацій, які її наслідували.

Антична історіографія мала значний вплив на розвиток середньовічної, ренесансної та сучасної історичної науки. У добу Середньовіччя античні праці стали основою для хронік і літописів, які, хоча й були переважно релігійно орієнтованими, часто використовували методи та підходи, започатковані грецькими та римськими істориками. Наприклад, традиція опису причинно-наслідкових зв'язків, започаткована Фукидідом, продовжувала впливати на середньовічних авторів, хоча й у поєднанні з теологічним підходом до інтерпретації історичних подій.

У добу Відродження, коли відбулося «відкриття» античної спадщини, історіографія отримала новий поштовх до розвитку. Твори Геродота, Фукидіда, Полібія та інших античних авторів стали взірцями для ренесансних мислителів. Їхні праці не лише відродили інтерес до критичного аналізу минулого, а й сприяли формуванню гуманістичного підходу до історії. Гуманісти Відродження, такі як Франческо Петрарка та Леонардо Бруні, наслідували античну методіку пошуку істини через раціональний аналіз, але при цьому додавали новий акцент на людській індивідуальності та моральних аспектах історичних подій.

У Новий час античні ідеї історіописання були адаптовані до нових наукових стандартів. Розвиток історичної науки в XVII-XVIII століттях, зокрема завдяки працям Едварда Гіббона, який написав свою монументальну «Історію занепаду та падіння Римської імперії», значною мірою ґрунтувався на античній традиції. Гіббон, як і Фукидід, прагнув до раціонального пояснення подій, шукаючи причини соціальних і політичних змін у внутрішніх протиріччях суспільства.

Особливим аспектом античної історіографії, який залишився важливим для всіх наступних

епох, є поєднання аналітики й естетики. Античні історики, особливо Плутарх і Тіт Лівій, вважали, що історія повинна не лише пояснювати минуле, а й надихати читача, формувати його моральні цінності та ідеали. Ця традиція продовжувала існувати навіть у періоди домінування позитивістського підходу до історії, коли увага зосереджувалася виключно на фактах (Gould, 1989: 112–130).

Сьогодні античне історіописання залишається важливим джерелом для розуміння не лише минулого, але й того, як людина осмислює історію як феномен. Воно демонструє, що історія — це не лише хронологія подій, а й спроба осмислити їхній сенс, знайти зв'язок між минулим і майбутнім. Античні історики заклали основи для багатьох сучасних напрямків історичних досліджень, таких як соціальна історія, культурна історія та історія ідей.

Праці античних авторів залишаються актуальними для роздумів про роль історика у суспільстві. Геродот і Фукидід показали, що історик має не лише записувати події, але й критично аналізувати джерела, ставити під сумнів інформацію та прагнути висвітлення істини. Ця ідея резонує із сучасними підходами до історичних досліджень, які вимагають від історика неупередженості, об'єктивності й уважності до деталей.

Історіописання в добу античності стало не лише фундаментом для історичної науки, а й важливим культурним явищем, яке вплинуло на розвиток суспільної думки. Воно продемонструвало, як історія може бути інструментом для аналізу сучасності, засобом формування ідентичності та джерелом моральних уроків для майбутніх поколінь. Антична історіографія продовжує надихати сучасних істориків, закликаючи їх до пошуків істини, критичного ставлення до джерел та глибокого осмислення взаємозв'язку між минулим, теперішнім і майбутнім (Momigliano, 1990: 29–52).

Античне історіописання також мало значний вплив на формування національних історичних традицій у різних культурах. Зокрема, приклади, встановлені Геродотом, Фукидідом, Полібієм і Тітом Лівієм, стали основою для створення історичних наративів, які підкреслювали героїчні діяння, культурну унікальність і моральні чесноти народів. Уже в добу Відродження та пізніше в епоху Просвітництва багато європейських істориків зверталися до античних методів, адаптуючи їх до потреб своїх держав. Наприклад, історіографічні традиції Франції, Німеччини, Англії та інших країн у значній мірі були пронизані ідеями античного історіописання, зокрема його акцентами на патріотизм, героїзм та пояснення при-

чинно-наслідкових зв'язків у державних процесах.

Античні історики також вплинули на формування концепції історії як засобу виховання громадян. У творах таких авторів, як Плутарх і Тит Лівій, прослідковується ідея, що історія повинна служити не лише для збереження пам'яті, але й для передачі моральних уроків, які можуть стати прикладом для сучасників і нащадків. Ця педагогічна функція історії залишалася актуальною упродовж століть, зокрема в епоху Нового часу, коли історію активно використовували для формування національної самосвідомості.

Головним аспектом античної історіографії є її міждисциплінарний характер. Античні історики не обмежувалися лише описом подій – вони також досліджували питання культури, релігії, політики, війни та економіки. Геродот у своїй «Історії» демонструє приклади раннього етнографічного підходу, описуючи звичаї, вірування та традиції народів, з якими стикалися греки. Полібій, з іншого боку, був одним із перших істориків, який запропонував систематичний аналіз політичних моделей, зокрема циклічної теорії розвитку держав. Ці багатогранні підходи стали важливими для сучасних історичних досліджень, які часто базуються на міждисциплінарності й інтеграції різних галузей знань.

Не менш важливим внеском античної історіографії є її внесення в культуру письмового висвітлення історії. До античної доби історія здебільшого передавалася усно, через легенди, міфи та фольклор. Геродот і Фукидід зробили історію предметом письмової фіксації, що дозволило зберегти її для майбутніх поколінь і заклало традицію документування великих подій. Це вплинуло на розвиток архівної справи, літописання та історичної літератури в цілому (Темірова, 2019: 16-17).

Незважаючи на значні досягнення, антична історіографія мала й свої обмеження. По-перше, вона не завжди була об'єктивною. Багато античних істориків писали історію з позиції своєї держави чи особистих переконань, що впливало на їхній вибір подій для опису та їхню інтерпретацію. Наприклад, Тит Лівій створював свій наратив, щоб прославити Рим, що часто призводило до ідеалізації його минулого. По-друге, античні історики рідко використовували систематичні джерела інформації. Їхні твори часто ґрунтувалися на усних переказах, міфології чи суб'єктивних враженнях, що знижувало їхню точність. Однак ці недоліки не применшують їхнього значення як першопрохідців у сфері історіописання.

Спадщина античного історіописання залишається незмінно актуальною. Її вивчення дозволяє не лише краще зрозуміти історію античної доби, але й осмислити розвиток історичної думки та методів. Університетські курси з історіографії приділяють значну увагу працям Геродота, Фукидіда, Полібія, Тита Лівія та Плутарха, наголошуючи на їхньому внеску у формування історичної науки. Крім того, сучасні історики часто звертаються до античних текстів, шукаючи в них натхнення чи приклади для вирішення методологічних проблем (Зашкільняк, 1999: 18-36).

Отже, історіописання в добу античності стало важливим етапом у розвитку людської цивілізації. Воно не лише заклало основи для історичної науки, але й сформувало культурний код, який впливає на наше сприйняття минулого. Античні історики показали, що історія – це не лише хроніка подій, а й мистецтво, яке дозволяє осмислювати минуле, розуміти сучасність і прогнозувати майбутнє. Їхні ідеї, методи й підходи залишаються невід'ємною частиною історичної науки, підкреслюючи важливість критичного мислення, об'єктивності та міждисциплінарності у вивченні історії.

Висновки. Історіописання в добу античності стало важливим етапом у становленні історичної науки. Воно заклало основи для розвитку історіографії як інтелектуальної діяльності, що поєднує опис подій із їх аналізом та осмисленням. Антична історіографія продемонструвала, що історія є не лише способом збереження пам'яті про минуле, але й інструментом для формування суспільної свідомості, виховання громадянських чеснот та розуміння причинно-наслідкових зв'язків у людському житті.

Грецькі історики, такі як Геродот і Фукидід, започаткували різні підходи до історіописання – від описового наративу з елементами міфології до раціонального аналізу подій. Їхні методи, зокрема критичний підхід до джерел, аналіз політичних і соціальних процесів, а також прагнення до об'єктивності, стали основою для подальшого розвитку історичної науки. У римській історіографії, представленій такими авторами, як Полібій, Тит Лівій і Плутарх, підкреслювалися патріотичні та моральні аспекти історії, що зробило її важливим інструментом для зміцнення культурної ідентичності та виховання громадян.

Однією з найважливіших рис античного історіописання є його міждисциплінарність. Античні історики інтегрували у свої твори знання з різних сфер – географії, етнографії, філософії та риторики, створюючи багатогранний підхід до осмислення минулого. Вони також показали важливість

поєднання фактів із художнім викладом, що зробило їхні праці не лише джерелом знань, але й літературними творами, які надихали наступні покоління.

Попри свої обмеження, зокрема суб'єктивність і залежність від міфологічних елементів, антична історіографія відіграла ключову роль у формуванні історичного мислення. Вона запровадила традицію письмового фіксування історії, заклала основи для аналізу джерел та встановлення причинно-наслідкових зв'язків, а також визначила роль історика як критичного дослідника і морального наставника.

Сьогодні антична історіографія залишається важливим об'єктом вивчення, адже її спадщина продовжує впливати на сучасну історичну науку. Праці Геродота, Фукидіда, Полібія, Тіта Лівія та Плутарха надихають істориків на пошуки нових підходів, критичний аналіз джерел і осмислення складних соціально-політичних процесів. Античне історіописання демонструє, що історія є не лише хронікою подій, а й способом розуміння глибинних процесів, які формують суспільства, і засобом, за допомогою якого людство може вчитися на помилках минулого для побудови кращого майбутнього.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Зашкільняк Л.О. *Методологія історії від давнини до сучасності*. Львів: Львівський державний університет ім. Ів. Франка, 1999. 226 с.
2. Темірова Н.Р. *Історія історичного знання: від зародження до статусу науки*. Вінниця: ДонНУ імені Василя Стуса, 2019. 132 с.
3. Momigliano A. *The Classical Foundations of Modern Historiography*. Berkeley-Los Angeles-Oxford: University of California Press, 1990. 162 p.
4. Gould J. *Herodotus*. New York: St. Martin's Press, 1989. 164 p.

REFERENCES

1. Zashkilniak L.O. (1999) *Metodolohiia istorii vid davnyny do suchasnosti*. [Methodology of history from ancient to modern times] Lviv: Lvivskyi derzhavnyi universytet im. Iv. Franka. – Lviv State University named after Iv/ Franko. 226. [in Ukrainian].
2. Temirova N.R. (2019) *Istoriia istorychnoho znannia: vid zarodzhennia do statusu nauky*. [History of historical knowledge: from birth to the status of a science] Vinnytsia: DonNU imeni Vasylia Stusa. – DonNU named after Vasyl Stus. 132. [in Ukrainian].
3. Momigliano A. (1990) *The Classical Foundations of Modern Historiography*. Berkeley-Los Angeles-Oxford: University of California Press. 162.
4. Gould J. (1989) *Herodotus*. New York: St. Martin's Press. 164 p.